

LBRIS

We know
books

FILOCALIA

SAU

CULEGERE DIN SCRIERILE
SFINȚILOR PĂRINȚI, CARE ARATĂ
CUM SE POATE OMUL CURĂȚI,
LUMINA ȘI DESĂVÎRȘI

X

SFÎNTUL ISAAC SIRUL

Traducere din grecește, introducere și note de
pr. prof. dr. DUMITRU STĂNILOAE
Membru al Academiei Române

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

SFÎNTUL ISAAC SIRUL

<i>Sfintul Isaac Sirul și opera sa</i>	7
Ieromonahul Nichifor Theotoche către cititori	15
Cuvinte despre nevoință	25
Cuvîntul I: Despre lepădare și despre viețuirea călugărească	25
Cuvîntul II: Despre lepădarea de lume și despre înfrînarea de la îndrăzneala față de oameni.	31
Cuvîntul III: Despre retragerea în pustie. Și că nu trebuie să ne temem și să avem frică, ci să ne sprijinim inima pe încrederea în Dumnezeu și să îndrăznim cu credință neîndoielnică, precum unii ce avem sprijinitor și păzitor pe Dumnezeu	34
Cuvîntul IV: Despre poftirea lumii	37
Cuvîntul V: Despre depărtarea de lume și despre toate cele ce tulbură mintea.	39
Cuvîntul VI: Despre folosul ce se naște din fuga de lume	51
Cuvîntul VII: Despre rînduiala începătorilor și despre cele ce se cuvin lor.	52
Cuvîntul VIII: Despre chipul cel subțire al deosebirii (al discernămîntului)	55
Cuvîntul IX: Înfațișarea pe scurt a felurilor rînduiei și viețuirii călugărești. Și cum și în ce chip se nasc virtuțile unele din altele	59
Cuvîntul X: Prin ce se păzește frumusețea viețuirii călugărești și care e chipul slăvirii lui Dumnezeu	61
Cuvîntul XI: Nu se cuvine ca robul lui Dumnezeu, care s-a sărăcit de cele lumești și a ieșit la căutarea Lui, să înceteze această căutare	

din pricină că n-a ajuns să cuprindă adevărul și să-și răcească el căldura născută din dorul după cele dumnezeiești și din cercetarea tainelor lor. Și în ce chip se întinează mintea cu amintirea patimilor	62
Cuvîntul XII: Cum se cuvine să șadă în liniște cel cu dreaptă socoteală	64
Cuvîntul XIII: Celor ce se liniștesc le sînt de folos încetarea grijilor păgubitoare, intrarea și ieșirea	67
Cuvîntul XIV: Despre schimbarea rînduită de Dumnezeu celor ce umblă pe calea liniștirii	69
Cuvîntul XV: Despre cei ce se liniștesc; cînd încep să înțeleagă unde au ajuns cu faptele lor în marea fără margini, adică în viețuirea cea liniștită; și cînd pot să nădăjduiască puțin că ostenele lor au început să le dea roade	70
Cuvîntul XVI: Despre felul virtuților	72
Cuvîntul XVII: Tilcuirea felurilor virtuții. Și despre tăria și deosebirea fiecăreia dintre ele	74
Cuvîntul XVIII: Cît de mare este măsura cunoașterii și cît de mari măsurile credinței	78
Cuvîntul XIX: Despre credință și despre smerita cugetare	80
Cuvîntul XX: Cîtă cinstire dobîndește smerita cugetare și cu cît e mai înaltă treapta ei	88
Cuvîntul XXI: Ce anume ajută pe om să se apropie de Dumnezeu în inima lui. Care este adevărata pricină care-i dă în chip ascuns acest ajutor și care este, iarăși, pricina care duce pe om la smerenie	93
Cuvîntul XXII: Despre felurile nădejdi în Dumnezeu. Și ce lucruri trebuie să nădăjduim de la Dumnezeu. Și cine nădăjduiește nebunește și fără înțelepciune	97
Cuvîntul XXIII: Despre dragostea lui Dumnezeu, despre lepădare și despre odihna cea întru El	101
Cuvîntul XXIV: Despre semnele și roadele dragostei	113
Cuvîntul XXV: Despre răbdarea pentru dragostea de Dumnezeu și despre ajutorul ce-l aflăm în ea	114
Cuvîntul XXVI: Despre postul neîncetat și despre stăruirea într-un loc. Și despre cele ce urmează din acestea. Și că folosirea lor întocmai se învață prin cunoașterea cu dreaptă socoteală	117
Cuvîntul XXVII: Despre mișcările trupului	124
Cuvîntul XXVIII: Despre privegherea în timpul nopților și despre diferite feluri ale faptelor	126

Cuvîntul XXIX: Despre căile care apropie de Dumnezeu și care i se arată omului din faptele dulci ale privegherii de noapte. Și că cei ce petrec în ea se hrănesc cu miere în toate zilele vieții lor	128
Cuvîntul XXX: Despre mulțumirea ce trebuie adusă lui Dumnezeu și câteva învățături de căpetenie	132
Cuvîntul XXXI: Despre felurita putere de deosebire în starea de liniștire. Și despre stăpînirea minții și pînă unde are aceasta puterea de a birui mișcările în diferitele feluri ale rugăciunii. Și care este hotarul dat firii în rugăciune. Și pînă unde poți să te rogi. Și care e hotarul peste care trezînd rugăciunea nu mai e rugăciune, deși ceea ce se săvîrșește se numește cu numele de rugăciune	140
Cuvîntul XXXII: Despre rugăciunea curată	141
Cuvîntul XXXIII: Despre felul rugăciunii și despre celelalte lucruri privitoare la pomenirea neîncetată, ce se cer neapărat și sînt de folos cînd cineva, citindu-le, le păzește cu dreaptă socoteală	147
Cuvîntul XXXIV: Despre mătânii și despre altele	152
Cuvîntul XXXV: Pentru ce oamenii sufletești caută întru cunoaștere spre cele duhovnicești, potrivit cu grosimea trupului. Și cum se poate înălța cugetarea din aceasta. Și care e cauza neeliberării de aceasta. Și cînd și în ce fel poate stăruii cugetarea în afara închipuirilor în vremea rugăciunii	159
Cuvîntul XXXVI: Nu se cuvine a pofți și a căuta, fără neapărată trebuință, să se facă semne vădite prin mîinile noastre	161
Cuvîntul XXXVII: Despre cei ce viețuiesc aproape de Dumnezeu și petrec zilele lor în viața cunoașterii	164
Cuvîntul XXXVIII: Despre trebuința de a cunoaște cineva, din gîndurile ce se mișcă în el, la ce măsură a ajuns	166
Cuvîntul XXXIX: Despre mișcarea îngerească spre sporirea sufletului în cele duhovnicești, trezită în noi prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu	172
Cuvîntul XL: Despre a doua lucrare din om	173
Cuvîntul XLI: Despre păcatele de bunăvoie și fără de voie și despre cele ce se fac din vreo întîmplare oarecare	174
Cuvîntul XLII: Despre puterea și lucrarea relexorului păcatului. Din ce pricini se nasc și cum încetează	178
Cuvîntul XLIII: Despre păzirea și ferirea de cei moleșiți și leneși. Și că din apropierea de ei se fac stăpîne pe om lenea și moleșeala, și el se umple de toată patima. Despre trebuința de a se păzi pe sine de apropierea celor tineri, ca să nu se spurce mintea de gînduri de desfrînare	180

Cuvîntul XLIV: Despre simțuri și despre ispite	187
Cuvîntul XLV: Despre mila Stăpînului, prin care s-a pogorît, din înălțimea mării Lui, la neputința oamenilor; și despre încercări.	193
Cuvîntul XLVI: Despre felurile diferitelor încercări și cîtă dulceață au în ele încercările ce ne vin și le răbdăm pentru adevăr. Și despre treptele și felurile de viețuire prin care trece omul cel înțelept	195
Cuvîntul XLVII: Trupul fricos de încercări se face prietenul păcatului	202
Cuvîntul XLVIII: Din ce pricină a îngăduit Dumnezeu încercările pentru cei ce-L iubesc pe El.	204
Cuvîntul XLIX: Despre cunoașterea nepătimașă și despre încercări. Despre cunoașterea sigură că nu numai cei mici și slabi, și nedepriși, ci și cei ce se învrednicesc vreme îndelungată de nepătămire și au ajuns la desăvîșirea cugetului și în parte aproape de curăția unită cu mortificarea sînt părășiți cu milă pentru căderea în mîndrie	206
Cuvîntul L: Despre aceeași temă și despre rugăciune	211
Cuvîntul LI: Despre diferitele feluri ale războiului din partea diavolului împotriva celor ce umblă pe calea strîmtă, cea mai presus de lume	215
Cuvîntul LII: Despre al doilea fel al războaielor diavolului	217
Cuvîntul LIII: Despre al treilea chip de luptă al vrăjmașului împotriva celor tari și plini de bărbăție.	220
Cuvîntul LIV: Despre al patrulea fel al vrăjmașului de a se împotrivi prin război	220
Cuvîntul LV: Despre patimi	224
Cuvîntul LVI: Cu folos a îngăduit Dumnezeu ca sufletul să fie primitor de patimi. Și despre lucrările nevoinței	228
Cuvîntul LVII: Despre schimbarea ce se face în suflet în toată vremea, ivindu-se fie lumină, fie întuneric sau ieșire în cele de-a dreapta sau în cele de-a stînga	240
Cuvîntul LVIII: Despre vătămarea din partea zelului celui nebun, ce socotește că lucrează pentru Dumnezeu. Și despre ajutorul cel din blîndețe și de alte feluri	242
Cuvîntul LIX: Despre schimbările cele multe ce se urmează în minte și sînt probate prin rugăciune	251
Cuvîntul LX: Despre gîndurile rele fără de voie ce se ivesc din dezlegarea ce le-o dă trîndăvia cea dinainte de ele.	252

Cuvîntul LXI: Cum se păzește trezvia cea ascunsă ce se naște în suflet; și cum intră somnul și răceala în cugetare și sting căldura cea sfîntă din suflet și omoară dorința de Dumnezeu și căldura pentru cele duhovnicești și cerești	257
Cuvîntul LXII: Despre cele trei feluri de cunoaștere și despre deosebirea lucrării lor, și despre înțelesul lor; și despre credința sufletului, și despre bogăția cea tainică ascunsă în el; și despre cît se deosebește cunoașterea lumii acesteia, în felurile ei, de simplitatea credinței.	259
Cuvîntul LXIII: Despre înția treaptă a cunoașterii.	268
Cuvîntul LXIV: Despre a doua treaptă a cunoașterii.	271
Cuvîntul LXV: Despre a treia treaptă a cunoașterii, care este treapta desăvîșirii	271
Cuvîntul LXVI: Despre alte chipuri și înțelesuri ale cunoașterii de diferite feluri	276
Cuvîntul LXVII: Despre sufletul ce tinde spre vederea adîncă, pentru a se scufunda în ea din gîndurile trupești și din amintirea lucrurilor	279
Cuvîntul LXVIII: Despre paza inimii și despre o vedere (contemplare) mai subțire.	283
Cuvîntul LXIX: Despre felurile învățături și despre folosul fiecăreia dintre ele	284
Cuvîntul LXX: Despre cuvintele dumnezeieștii Scripturi, care stîrnesc spre pocăință; și că ele s-au spus pentru slăbiciunea oamenilor, ca să nu piară de la Dumnezeu cel viu; și că ele nu trebuie înțelese ca prilej de a păcătui.	289
Cuvîntul LXXI: Despre cele prin care poate dobîndi cineva schimbarea înțelesurilor ascunse împreună cu schimbarea viețuirii celei din afară.	291
Cuvîntul LXXII: Care cuprinde învățături folositoare, pline de înțelepciunea Duhului	294
Cuvîntul LXXIII: Care cuprinde sfaturi pline de folos, pe care le-a grăit cu iubire celor ce l-au ascultat pe el cu smerenie	297
Cuvîntul LXXIV: Despre pilda și asemănarea cuprînse în înțelesul duminicii și al simbetei	306
Cuvîntul LXXV: Povestire despre unii sfinți și unele cuvinte preacuvioase ale lor. Și despre minunata lor viețuire	309
Cuvîntul LXXVI: Despre un vechi bătrîn	310
Cuvîntul LXXVII: Despre alt bătrîn	312

Cuvîntul LXXVIII: Despre întrebarea unui frate oarecare	313
Cuvîntul LXXIX: Despre muștrarea unui frate oarecare	314
Cuvîntul LXXX: Despre lucrul cel mai de trebuință și de foarte mare folos ce se cade să fie pomenit în fiecare zi de către cel ce șade în chilia lui și s-a hotărît să ia aminte la sine	318
Cuvîntul LXXXI: Despre deosebirea virtuților și despre săvîrșirea întregului drum	319
Cuvîntul LXXXII	330
Cuvîntul LXXXIII: Despre suflet și despre patimi; și despre curăția minții. Prin întrebări și răspunsuri	333
Cuvîntul LXXXIV: Despre vederea firii celor netrupești. Prin întrebări și răspunsuri	339
Cuvîntul LXXXV: Despre felurite teme. Prin întrebări și răspunsuri	346
Cuvîntul LXXXVI: Despre felurite teme. Prin întrebări și răspunsuri	372
Epistole	377
Epistola I: Scrisă către un oarecare frate, ce iubea liniștea	377
Epistola a II-a: Către un frate după fire și după duh, care-l îndemna și-l ruga prin scrisori să vină la el, măcar că locuia în lume, pentru că era însetat să-l vadă	381
Epistola a III-a: Trimisă către cineva iubit de el, pe care îl învață cele despre tainele liniștirii; și cum mulți, deoarece nu le cunosc, se lenevesc în lucrarea aceasta minunată; și că cei mai mulți au primit rînduiala în chilii prin moștenire, care se continuă între călugări. Cu o scurtă adunare de cuvinte închinată descrierii liniștirii	382
Epistola a IV-a: Către cuviosul părinte Simeon, făcătorul de minuni	387
Troparul Sfîntului	420
Rugăciunea către Domnul nostru Iisus Hristos a Sfîntului Isaac Sirul	422

SFÎNTUL ISAAC SIRUL
ȘI OPERA SA

1. *Cuvintele ascetice* sau *despre nevoință* ale Sfântului Isaac Sirul au fost foarte mult folosite în viața monahismului răsăritean. Dovadă sînt multele codice manuscrise care le cuprind. Ele au fost traduse din limba siriacă în cea greacă de doi călugări, Avramie și Patrachie, din mînăstirea Sfîntul Sava, de lîngă Betleem. Numărul *Cuvintelor* variază, după cum unele părți ale lor au fost rotunjite în *Cuvinte* aparte sau au fost încadrate în altele. În general, numărul lor variază între 85 și 99. La acestea se adaugă patru *Epistole*. Nici ordinea lor nu e totdeauna aceeași. Cele mai multe știri în chestiunea aceasta le dă Nichifor Theotoche în *Introducerea* la ediția sa din 1770 din Lipsca, prima ediție tipărită a *Cuvintelor* Sfîntului Isaac Sirul în grecește.

Textul tipărit de Nichifor Theotoche și retipărit în 1895 la Atena de ieromonahul Ioachim Spetzieri e plin de greșeli morfologice și sintactice. Nichifor Theotoche a constatat că textul e la fel în toate codicele manuscrise pe care le-a cunoscut și de aceea consideră că această formă a lor se datorează traducătorilor înșiși. Aceasta face ca orice traducere a sa să fie în oarecare măsură o adevărată reconstituire, mai mult sau mai puțin corespunzătoare, a conținutului care derivă de la autor. Tot aceasta face ca traducerea românească publicată în 1819 la mînăstirea Neamț, prin silința și purtarea de grijă a arhimandritului Ilarie, starețul mînăstirilor Neamț și Secu, să fie foarte greu de înțeles, fiind făcută în mod literal după textul grec atît de defectuos. Traducerea românească mai nouă, netipărită, e și ea de multe ori destul de depărtată de conținutul textului grecesc.

Noi ne-am silit să facem o traducere pe de o parte cît mai fidelă, pe de alta, în propoziții cît mai inteligibile.

Nichifor Theotoche, întemeindu-se pe Epistola Sfântului Isaac trimisă lui Simeon și socotind că acest Simeon e Simion Stîlpticul cel Tânăr (care a trăit între 531 și 596), socotește că Isaac a trăit în acest secol, sfîrșindu-și viața înainte de anul 600. O. Bardenhewer declară că, pe baza „cercetărilor mai noi“, acest Isaac ar fi trăit către sfîrșitul secolului al VII-lea.¹ H.G. Beck merge mai departe, afirmînd că Isaac a fost în sec. al VII-lea, timp de cîteva luni, episcop nestorian al Ninivei și că prin el a intrat mistica lui Evagrie în Bizanț. Traducătorii lui în grecește dau textele citate de Isaac din Evagrie sub numele Sfântului Grigorie de Nyssa. „Deși Isaac îl cunoaște și pe Dionisie Areopagitul, el urmează în prima linie sistemul lui Evagrie.“²

Socotim însă că problema identității lui Isaac nu e încă rezolvată, așa cum și baza siriacă a textului lui grec cere studii serioase înainte de a fi rezolvată. S-au mai dat și în privința altor autori și a scrierilor lor anumite sentințe, care s-au dovedit pe urmă greșite (Macarie, Diadoh, Sfîntul Maxim Mărturisitorul etc.).

Identificarea autorului nostru cu un episcop nestorian al Ninivei ridică unele întrebări greu de rezolvat în cadrul acestei ipoteze. De exemplu: cum a putut un adept al nestorianismului, care desparte strict în Hristos persoana dumnezeiască de cea omenească, să adopte mistica evagriană, care aproape confundă dumnezeiescul cu adîncul omului? Cum a putut apoi un evagrian să-l folosească atît de frecvent pe Dionisie Areopagitul, care e la antipodul lui Evagrie prin plasarea lui Dumnezeu într-o transcendență atît de accentuată? Sînt apoi în textul lui Isaac propoziții direct opuse nestorianismului. De exemplu: „Hristos a săvîrșit înnoirea firii noastre prin ipostasul Său“ (Epistola IV). Doar se știe că nestorianismul vorbea de două ipostasuri în Hristos. Contrare nestorianismului sînt și afirmații ca acestea ale autorului nostru: „Iar ca sfîrșit al tuturor acestora L-a dat pentru dragostea Sa pe Însuși Fiul Său la moarte prin cruce.“ „Și ne-a apropiat pe noi de Sine în moartea Unuia-Născut Fiului Său“ (Cuvîntul LXXXI). Se știe că după Nestorie nu Fiul lui Dumnezeu a murit în firea Sa omenească, ci omul Iisus.

Este apoi curios că Isaac îl folosește frecvent pe Dionisie Areopagitul, dar nu-l cunoaște pe Sfîntul Maxim Mărturisitorul. Ar fi putut oare trece

¹) *Geschichte der althkirchlichen Literatur*, vol. V, Herder, Freiburg im Breisgau, 1932, p. 74. ²) *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 453.

cu vederea marea operă ascetico-mistică a Sfântului Maxim dacă ar fi trăit după el sau ar fi fost contemporan cu el, mai precis dacă ar fi scris după ce acesta și-ar fi încheiat opera lui ascetico-mistică (626–634)? La fel, autorul nostru nu-l pomenește pe Ioan Scărarul (579–649), a cărui operă, *Scara*, a devenit celebră în lumea călugărească îndată după apariția ei.

Isaac citează numai autori din secolele al IV-lea și al V-lea (Dionisie Areopagitul ar fi cel din urmă, cu opera socotită ca datînd de pe la sfîrșitul secolului al V-lea). Acesta e un semn că autorul nostru aparține unei epoci nu prea depărtate de sfîrșitul secolului al V-lea. Preocupările ei duhovnicești sînt însă foarte apropiate de cele din *Scara*, dar ele au la Isaac o expunere mai puțin organizată, iar, pe de altă parte, temele ascetice sînt mai pe larg analizate și, pe lîngă ele, se dă un spațiu mai extins descrierii experiențelor spirituale ale unirii cu Dumnezeu și ale „vederii“ Lui. Aceasta dă impresia că Ioan Scărarul s-a folosit de opera lui Isaac Sirul, organizînd temele ei și concentrînd expunerea lor, și nu invers.

La eventuala obiecție că „nestorianul“ Isaac nu se putea folosi de autori ortodocși ca Ioan Scărarul și Maxim Mărturisitorul chiar dacă a trăit mai tîrziu decît ei, se poate răspunde cu întrebarea: cum l-a putut folosi atunci pe Dionisie Areopagitul, care, după opiniile acestor autori (occidentali), era apropiat de monofizism, deci la extrema opusă a nestorianismului? Desigur, rămîne întrebarea la care greu se poate răspunde: de ce nu l-ar fi citat Ioan Scărarul pe Isaac, dacă acesta a trăit înaintea lui? Poate că amîndoi au trăit și au scris cam în același timp, dar dintr-o experiență care circula îndeobște printre monahii din Siria și printre cei din Sinai, între care desigur că existau anumite comunicări. Sau poate că timpul scurt scurs între ei nu dădea unuia sau altuia autoritatea de a fi citat.

Sfîntul Isaac se ocupă în mod deosebit de intens cu patru teme capitale, legate însă de o mulțime de altele, subordonate acestora: (a) importanța nevoițelor și a greutăților pentru desăvîrșirea omului, temă în care manifestă o înrudire cu Marcu Ascetul; (b) importanța smereniei, în a cărei descriere e, poate, cel mai mare maestru; (c) rolul cunoscător al „simțirii“, în care este un predecesor al Sfântului Simeon Noul Teolog; (d) descrierea insistență a stării de liniște, strîns legată cu cea a rugăciunii neîncetate și a dragostei.

Despre smerenie, el zice: a vorbi despre smerenie înseamnă „a vorbi despre Dumnezeu însuși“. Smerenia „întrece toată zidirea“. Smerenia e o

putere ce îmblânzește fiarele și anulează veninul șerpilor (Cuvîntul xx). Smerenia e „haina lui Dumnezeu“, spune în același loc.

Liniștea nu e o simplă oprire a oricărei simțiri, a oricărei vieți interioare, ci în ea se pun în lucrarea cea mai intensă simțirile interioare, însă prin Duhul, mai bine zis așa de mult prin Duhul, că omul nu mai simte nici o grijă, nu mai face nici un efort pentru menținerea acestei stări. Aceste simțiri sau mai bine zis Duhul Sfînt prin ele sesizează la culme adîncurile lui Dumnezeu. „Liniștirea, spune Sfîntul Isaac, omoară simțurile din afară și trezește pe cele dinăuntru“ (Cuvîntul LXXXV).

Liniștea e socotită ca un mare adînc sau ca o mare înălțime, ca un liman al tainelor, la care se ajunge plutind pe „marea aspră“ a nevoițelor. E socotită ca o clădire înaltă, zidită în straturi, ca un urcuș la taine tot mai înalte, la o desăvîrșire tot mai înaintată. E o mișcare de înălțare sau de scufundare continuă în tainele dumnezeiești, nu o încremenire în golul oricărei vieți spirituale. Liniștea e o scufundare în „marea liniștii“ sau în infinitatea ei, una cu infinitatea lui Dumnezeu. De aceea „sînul“ ultim al acestei mări rămîne mereu neajuns, mereu rîvnit. E un abis și ca atare nu are un hotar; e de o adîncime și de o lărgime nemărginite. E „sînul“ supremului înțeles neînțeles, care se cere mereu mai înțeles. E „sînul“ supremei iubiri, de necuprins, pe care tindem să o îmbrățișăm cu o înfocare tot mai mare, cu o sete niciodată saturată și totdeauna beată de bucuria trăirii în ea (Epistola III). Liniștea e o răpire a privirii în adîncurile lui Dumnezeu, niciodată deplin pătrunse, dar totdeauna simțite în infinitatea lor. De aceea, nimic nu-i atrage în afară pe cei ce au ajuns la ea, nimic nu-i tulbură. Cei ce au pătruns în zona liniștii se află la un loc cu îngerii, uniți prin liniște și prin tăcerea uimită cu Dumnezeu, Cel ascuns în tăcerea Lui. „Domnul Însuși Se află în cei ce au pătruns în liniște, descoperindu-li-Se ca iradiind din El tăcerea grea de nesfîrșite înțelesuri, mai bine zis tăcerea ca plinătate de negrăit a tuturor înțelesurilor, deși e greșit a folosi chiar cuvîntul „toate“ pentru infinitatea înțelesurilor dumnezeiești“ (*ibidem*).

La liniște se ajunge însă, pe de o parte, prin curățirea de patimi, pe de altă parte, prin rugăciunea neîncetată, care, la rîndul lor, sînt indisolubil unite. Căci mai ales prin rugăciune se depărtează omul de patimi sau uită de ele.

Despre rugăciune, Sfîntul Isaac zice: „Fără rugăciune neîncetată nu te poți apropia de Dumnezeu“ (Cuvîntul xIII). Căci rugăciunea curăță sufle-

tu de alte gînduri și ea însăși numai curățită de orice alt gînd se unește deplin cu Dumnezeu, desigur, dacă e înaripată de dragostea de Dumnezeu și nu rămîne într-un gol neutru.

Rugăciunea, curățind mintea și inima, face să strălucească înlăuntrul lor Soarele dumnezeiesc, spune Sfîntul Isaac, anticipînd declarațiile isihaiștilor din secolul al XIV-lea. „Eu cred, zice el, că cel neprihănit și smerit la cuget [...] cînd se ridică la rugăciune vede în sufletul său lumina Sfîntului Duh și saltă de fulgerările luminii, și se bucură de vederea slavei ei și de schimbarea sufletului, după asemănarea acelei lumini“ (Cuvîntul XLIII).

Dar liniștea e o stare superioară chiar acestei rugăciuni curate de orice gînd și neîncetate. Căci liniștea e starea de răpire a sufletului în vederea lui Dumnezeu, cînd încetează orice mișcare în suflet. „Iar de la rugăciunea curată și pînă la cele dinăuntru, după ce trece de hotarul acesta, cugetarea nu mai are puțința de lucrare nici în rugăciune, nici în mișcare, nici în plîns, nici stăpînire de sine, nici cerere, nici dorință, nici plăcere pentru ceva din cele nădăjduite în viață sau din cele din veacul viitor. De aceea, după rugăciunea curată, altă rugăciune nu mai este. [...] După acest hotar, are loc o răpire, și nu o rugăciune. Pentru că au încetat cele ale rugăciunii și se ivește o vedere oarecare. [...] Felurile rugăciuni ce se săvîrșesc se săvîrșesc prin mișcare. Dar cînd mintea intră în mișcările Duhului nu mai este rugăciune“ (Cuvîntul xxxII).

Liniștea ce urmează după rugăciune e unită cu beția dragostei de Dumnezeu. Astfel, nu numai rugăciunea, ci și dragostea are o strînsă legătură cu liniștea. Cei ajunși în liniște sînt răpiți și îmbătați de dulceața dragostei nesfîrșite ce se revarsă din El și îi umple și pe ei de dragostea față de El. Dar în dragostea de Dumnezeu se cuprinde și dragostea de oameni și de toate făpturile, chiar dacă nu o pot arăta prin fapte. Inima lor arde de dragostea față de toți și de toate. „Așa ajung și toți sfinții la această desăvîrșire, cînd ajung desăvîrșiți și se aseamănă cu Dumnezeu în izvorîrea prisositoare a dragostei lor și a iubirii față de toți oamenii“ (Cuvîntul LXXXI).

Despre dragostea din starea aceasta de liniște, Sfîntul Isaac spune între altele: „Cel ce a aflat dragostea mănîncă pe Hristos; Îl mănîncă pe Hristos în fiecare zi și ceas și se face prin aceasta nemuritor.“ Dumnezeu nu-l mai lasă să moară pe cel ce-L iubește așa de mult și pe cel ce răspunde cu dragostea lui acestei iubiri ale Sale. Tot ce există există ca operă a dragostei și

e menținut în veșnicie prin dragoste. „Fericit este cel ce mănîncă din pîinea dragostei care este Iisus“ (Cuvîntul LXXII).

Nu cred că a spus cîeva cuvinte mai adînci și mai frumoase despre liniște și dragoste ca Sfîntul Isaac Sirul.

În strînsă legătură cu dragostea stă cunoașterea. „Raiul este dragostea lui Dumnezeu, în care se cuprinde desfătarea de toate fericirile. E locul unde fericitul Pavel a fost hrănit cu o hrană mai presus de fire. Și, după ce a gustat acolo din pomul vieții, a strigat, zicînd: «Cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El“ (1 Cor. 2, 9)“ (Cuvîntul LXXII). Numai cine iubește cunoaște planul spiritual, interpersonal. Numai celui ce iubește i se deschide o persoană, i se revează. Numai cel ce iubește pe Dumnezeu Îl și cunoaște, în măsura în care Îl iubește. În liniște e o supremă cunoaștere, pentru că e o supremă iubire. Această răpire în dragostea și cunoașterea dulceții nesfîrșite a lui Dumnezeu, Care, fiind izvorul iubirii, este chiar prin aceasta izvorul vieții, fac să pălească toate atracțiile lucrurilor și ale plăcerilor ce le pot oferi ele, uneori în chip pătimaș. Acesta e conținutul pozitiv al liniștii.

Desigur, cunoașterea aceasta e totodată simțire, e gustare din viața, din adevărul care e Persoana lui Hristos. Orice persoană pe care o cunoști, iubind-o, îți comunică o anumită viață. Dar infinit mai mult Își comunică viața prin iubire și prin cunoaștere Persoana lui Hristos.³

În legătură cu dragostea de aproapele, Sfîntul Isaac scrie rînduri tot atît de adînci și de palpitate despre mila față de el. Mila, după el, nu înseamnă a da cuiva numai din bunurile tale din afară, ci a te da pe tine însuși, a arde cu inima pentru durerea lui. Numai așa îl mîngîi cu adevărat, vindecîndu-l de tristețea mortală a conștiinței singurătății lui (Cuvîntul XXIII).

Dar o rezumare satisfăcătoare a operei Sfîntului Isaac este greu de înfăptuit. Aproape fiecare rînd din ea este un fulger care pune în lumină adîncimi bogate de gînduri și de viață, care se cer pe larg expuse și comentate. Mai semnalăm, în afară de sentințele de mai sus, vreo cîteva, în

³) Despre tema cunoașterii la Sfîntul Isaac Sirul, a se vedea studiul părintelui arhim. Justin Popovici „Théorie de la connaissance de Dieu chez Saint Isaac le Syrien“, în *Contacts*, Paris, nr. 69–70, 1976.

care scînteiază concentrat adevăruri spirituale de mare adîncime și bogată complexitate: „Slăbiciunea (celor bolnavi sufletește – *n.n.*) nu se poate întîlni cu flacăra lucrurilor, care obișnuiește să slăbească tăria patimilor și să li se împotrivescă“ (Cuvîntul XXIII). „Ține-te de acestea (aruncă-te ziua și noaptea înaintea crucii lui Hristos – *n.n.*) și atunci îți va răsări soarele înăuntru [...] și vei ajunge ca un rai înflorit“ (Cuvîntul XXVII). „De nu ai fapte, să nu vorbești despre virtuți. Că mai cinstite sînt înaintea Domnului necazurile cele pentru El decît orice rugăciune și jertfă. Și mirosul sudorii lor e mai presus de toate aromatele“ (Cuvîntul LVIII). „Credința este ușa tainelor“ (Cuvîntul LXXII). „Tăcerea este taina veacului viitor. Iar cuvintele, unealta acestei lumi“ (Epistola III).

Dar aproape toată opera este un poem spiritual de negrăită frumusețe. Sfîntul Isaac ne convinge că spiritualitatea nu se poate exprima decît în poezie. Poezia e singurul mijloc de a exprima adevărul planului spiritual al existenței. Poezia și adevărul merg împreună în acest plan.

2. Opera Sfîntului Isaac Sirul se află în multe manuscrise românești, ceea ce dovedește citirea ei sîrguincioasă în trecutul nostru. Numai în Biblioteca Academiei Române sînt zece manuscrise care cuprind opera lui întregă și douăzeci și șase de manuscrise care cuprind părți din ea.

Manuscrisele care cuprind opera lui întregă sînt: nr. 1649 din secolul al XIX-lea (1806); nr. 1920 din secolul al XVIII-lea (1794); nr. 1927 din secolul al XVIII-lea; nr. 1963 din secolul al XVIII-lea (1778); nr. 2113 din secolul al XVIII-lea; nr. 2580 din secolul al XVIII-lea; nr. 2949 din secolul al XIX-lea (1811); nr. 3724 din secolul al XVIII-lea; nr. 3725 din secolul al XVIII-lea.

Manuscrisul nr. 1963 e scris în anul 1778 de ieromonahul Terapon în Sihăstria-Secu și cuprinde optzeci și șase de Cuvinte și patru Epistole, dar fără introducerea lui Nichifor Theotoche și fără „Cuvîntul înainte“ („Scrierea deasupra“) ce urmează după acea introducere. Manuscrisul nr. 1927 are același număr de cuvinte și de epistole și un text identic, dar e precedat de „Scrisoarea deasupra“ („Cuvîntul înainte“ al anonimului din textul publicat de Theotoche), însă fără introducerea lui Theotoche. Textul acestor două manuscrise pare identic, dar copiii sînt diferiți. Tot fără introducerea lui Theotoche, dar cu notele lui sub text este și textul tipărit la Neamț în 1819. Notele arată că traducerea românească a acestei ediții a cunoscut textul tipărit de Theotoche la 1770, dar faptul că unele pasaje

sînt omise sau altele adăugate arată că traducerea românească s-a folosit și de alte texte în manuscris.

O traducere după ediția lui Theotoche este cea din ms. nr. 2580, care are înainte atît introducerea acestuia, cît și „Cuvîntul înainte” („Scrierea deasupra”) a anonimului ce urmează.

Dintre manuscrisele ce nu cuprind opera întregă a lui Isaac, îl semnalăm pe cel cu nr. 3562, care între f. 1 și 211r cuprinde opera lui avva Dorotei, iar între f. 211r și 215v cuprinde „De rînduiala și de toceala noilor începători” (corespunde cu Cuvîntul VII din textul nostru). El e scris la 1676 de ieromonahul Vasilie în timpul lui Ghica Vodă și al mitropolitului Varlaam. Dar traducerea trebuie să fi fost făcută mai înainte de altcineva. Acest Cuvînt mai este cuprins și în manuscrisele nr. 1621 din secolul al XVIII-lea; nr. 1877 din secolul al XIX-lea; nr. 2221 din secolul al XVIII-lea; nr. 3306 din secolul al XVIII-lea (1777–1778); nr. 3607 din secolul al XVIII-lea.

IEROMONAHUL NICHIFOR THEOTOCHÉ CĂTRE CITITORI

Se cuvenea ca nici Isaac Sirul să nu se ascundă pe sine pînă la sfîrșit. Drept aceea, rămînînd nedescoperit multe veacuri, îl aștepta pe cel ce-l va descoperi și scoate la iveală. Iar cine a fost cel pe care îl aștepta arată limpede faptele. Nu a fost vreun nepriceput în cele scrise de el, nici vreunul dintre cei ce au gustat numai cu vîrfurile buzelor *Cuvintele* lui, ci un bun înțelegător și unul care s-a împărțit pînă la săturare de ele și le-a cercetat în chip desăvîrșit, cineva înalt în virtute, bogat în cunoștințe, neobosit în rîvna pentru cele bune și în lucrarea rodnică a tot ceea ce poate fi de folos tuturor. Acesta e patriarhul Sfintei Cetăți a Ierusalimului, Efrem, urmașul adevărat și legiuit, și nu mai mic în evlavie și virtute în scaunul lui Iacov, fratele Domnului.

Acesta, aflînd în Lavra Sfîntului Sava din Palestina scrierile lui Isaac, le-a cercetat cu sîrguință încordată. Și, cercetîndu-le, n-a răbdat să nu le împărtășească și altora. Iar sorții lucrării de editare a lor au căzut pe mine. A fost un lucru de la care nu m-am putut trage înapoi, deși știam că este obositor. L-am primit pentru vrednicia și virtutea bărbatului și pentru datoria și venerația deosebită ce le am față de el. Primind sarcina acestei lucrări, voi vorbi mai întîi pe scurt despre Isaac, apoi despre scrierile lui și despre ediția de față a lor.

Isaac, luîndu-și obîrșia din Răsărit, unde au odrăslit și de unde au pornit toate ale mîntuirii, era sirian după nume, iar patria lui a fost Ninive.⁴ Părinții lui nu ne sînt cunoscuți. Despărțindu-se de lume din fragedă tinerețe și din vîrsta înfloritoare și intrînd cu un frate de sînge în mînăstirea

⁴) „Assemani, în *Bibliotheca orientalis*, tom I, p. 463, și autorul «Cuvîntului înainte» spun că s-a născut, a crescut și a învățat în Mesopotamia, nu departe de Edessa.”

cu numele lui Mar Matei, unde mulți duceau viață de îngeri în trup, a îmbrățișat chipul și viața singuratică. Deprinzându-se acolo cu ostenele nevoiței și ajungând la o măsură îndestulătoare a virtuții, se simți stăpînit de dorul unei liniștiri mai adînci și cu inima arzînd de jarul pustniciei. Deci, plecînd departe de chinovie și sălășluindu-se într-o chilie din pustie, duse o viețuire cu totul singuratică și neamestecată, gîndind numai la sine și la Dumnezeu. Fratele său, luînd conducerea lavrei mai înainte pomenite, nu înceta să-i ceară, prin scrisori stăruitoare, să lase pustia și să vină din nou în mînăstirea de mai înainte.⁵ Dar el se alipise atît de mult de pustie, încît nu voia să se despartă nici măcar pentru puțin timp de ea. Dar ceea ce n-a izbutit rugămîntea fratelui mai înainte a izbutit mai tîrziu descoperirea dumnezeiască.⁶ Neascultînd de fratele de sînge, deși îl îndemna să vină în sfînta mînăstire, a ascultat de Părintele care l-a chemat de sus, primînd grija arhierescă a cîrmuirii corabiei Bisericii Ninivite- nilor. Părăsește deci pustia de al cărui dor ardea inima lui și primește hirotonia de episcop al Ninivei. Căci nu trebuia să ascundă lumina sub obrocul pustiei, ci să o pună în sfeșnicul păstoririi și să răspîndească razele strălucitoare ale puterii ei luminătoare, pînă departe. Dar aceasta s-a întîmplat pentru un foarte scurt timp, căci de-abia se văzu lumina răsărînd și iarăși s-a retras. Căci nu era, pe cît se vede, lumea vrednică de acest bărbat. S-a întîmplat cu el ceea ce i s-a întîmplat odinioară dumnezeiescului Grigorie Teologul, care, fiind hirotonit episcop al Sasimelor, a cugetat să fugă îndată după hirotonie, ceea ce celor mai iubitori de Dumnezeu nu li se pare că se întîmplă din pricina unui gînd iubitor de sine și nestăpînit (și deci nici nu numesc aceasta un lucru de prihană și de osîndă), ci din pricina desăvîrșirii bărbaților. Căci aceștia erau fără prihană în celelalte și de neosîndit și purtători de duh. Iar cel duhovnicesc toate le judecă, dar nu e judecat de nimeni.

Iar ceea ce i s-a întîmplat lui atunci este aceasta: în ziua însăși în care a primit hirotonia, șezînd în locuința episcopiei, înfățișîndu-i-se doi inși,

⁵) „A doua dintre Epistolele sale cuprinde răspunsul către fratele său, dar se intitulează *Către un frate natural și duhovnicesc ce locuiește în lume*, fie pentru că numește chinovia lume (căci numindu-l nu numai frate natural, ci și duhovnicesc e vădit că era monah), fie pentru că Isaac avea și un alt frate, ce locuia în lume.” ⁶) Nichifor Theotoche se referă iarăși la un loc din „Cuvîntul înainte” al anonimului, ce urmează în ediția sa.

unul i-a cerut celuilalt o datorie, iar celălalt, recunoscînd datoria, i-a cerut o mică amîinare. Creditorul însă i-a spus: „Dacă acesta refuză să-mi dea ceea ce datorează, îl voi preda îndată judecătorului.” Dumnezeiescul Isaac i-a spus: „Dacă, după porunca Sfintei Evanghelii, nu trebuie să ceri nici cele ce ți s-au luat, cu atît mai mult trebuie să te înduri și să-i îngădui o zi ca să plătească ceea ce-ți datorează.” Dar acela a răspuns fără îndurare: „Lasă acum cele ale Evangheliei.” Atunci Isaac a zis: „Dacă acesta nu ascultă de poruncile Evangheliei și ale Domnului, ce voi face eu însumi aci?” Și, văzînd că viața lui, obișnuită cu liniștea, nefrămîntată și netulburată, urma să fie împrăștiată și tulburată de griji, s-a retras din scaun și a venit din nou în chilia lui iubită din pustie, în care a rămas pînă la moarte. Și cîte lupte a purtat împotriva dracilor și a trupului, și cît de mare a ajuns în virtute, în cea pe care o cere viața cea făptuitoare și cea văzătoare (contemplativă), și la ce desăvîrșire a sufletului a ajuns, și de cît har s-a bucurat cît timp se afla încă în viață e de prisos să spunem. Căci acestea se vor putea afla ușor din scrierile sale.

Căci în Cuvîntul xxiii zice: „Precum cel ce nu vede cu ochii săi soarele nici nu poate descrie cuiva lumina lui numai din auz, nici nu simte lumina lui, tot așa nici cel ce n-a gustat cu sufletul din dulceața faptelor duhovnicești.” Iar în Cuvîntul xxvi zice: „Fiînd ispitit multă vreme în cele de-a dreapta și în cele de-a stînga și încercîndu-mă pe mine însumi adeseori în aceste două feluri de probe, și primind de la vrăjmașul lovituri nenumărate, și învrednicîndu-mă într-ascuns de mari ajutorări, mi-am cîștigat o experiență de mulți ani și am învățat, prin cercare și cu harul lui Dumnezeu, acestea.” Iar în Cuvîntul xv zice: „Acestea le-am scris spre ținerea de minte a mea și a oricui citește această scriere, așa cum am primit din citirea Scripturilor și de la guri adevărate, și puțin din cercarea însăși.”

Ai văzut deci că mai întîi a făcut toate cîte le-a predat pe urmă scrisului și a fost un învățător cu fapta al celor învățate de el. Învățătura lui e cu adevărat dumnezeiască, punînd ca temelie virtutea cea mai înaltă, ridicîndu-se pînă la culmea desăvîrșirii. De aceea, și învățătorul este dumnezeiesc și înalt, și desăvîrșit. Căci a cercat cele ce le-a învățat de la harul dumnezeiesc și așa le-a învățat și le-a scris. Neputînd fericitul închide cu tăcere lucrarea puternică și preadulce a harului în sine, a lămurit-o în altele mai întunecos, iar în acestea foarte limpede, zicînd: „De multe ori cînd le scriam